

Barbara Dobranowska

POSTAWY KOBIET WOBEC ROZWODU*

Nauki o rodzinie

Każdy z nas w rodzinie przychodzi na świat, można więc powiedzieć, że rodzinie zawdzięcza sam fakt bycia człowiekiem.

A jeśli w tym przyjsciu na świat oraz we wchodzeniu w świat człowiekowi brakuje rodziny, to jest to zawsze wyłom i brak nad wyraz niepokojący i bolesny, który potem ciąży na całym życiu.

Jan Paweł II¹

Rozwód w ostatnich dwudziestu pięciu latach jest bardzo częstym tematem w telewizji, Internecie, na łamach prasy. Z dnia na dzień jednak coraz bardziej powszednie. Można dostrzec, że wyraźna jest tendencja do zgody społecznej na częste rozwody i zmianę partnerów. Na Zachodzie zjawisko to ma już swoją nazwę – „monogamia okresowa” lub „monogamia seryjna”.

*

Rozwód jest instytucją prawną pozwalającą rozwiązać małżeństwo (za życia małżonków), co skutkuje ustaniem małżeństwa. Według *Słownika psychologii* istotą rozwodu jest: „legalne zerwanie więzów małżeńskich”². Ważne, aby wiedzieć, że

* Praca licencjacka napisana pod kierunkiem prof. KSW dr hab. Grażyny Makiełło-Jarży na Wydziale Nauk o Rodzinie KSW.

¹ Jan Paweł II, *List do rodzin*, Bydgoszcz 2005, s. 6.

² N. Sillami, *Słownik psychologii*, Katowice 1994, s. 215-216.

kodeks rodzinny i opiekuńczy jasno określa, kiedy sąd może orzec rozwód: „Jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia, każdy z małżonków może zażądać, ażeby sąd rozwiązał małżeństwo przed rozwód”³.

Pod hasłem „rozwód” w przywołanym słowniku można również przeczytać, że: „istnieją przynajmniej trzy powody wzrostu liczby rozwodów. Są to: kryzys rodziny w jej tradycyjnym kształcie, emancypacja kobiet, liberalizacja przepisów prawnych”⁴.

*

W rozważaniach na temat wzrostu liczby rozwodów w ostatnim czasie w Polsce należy przytoczyć dane, które zobrazują ten fakt. W tabeli 1 przedstawiono zestawienia dotyczące małżeństw zawartych i rozwiązyanych w latach 1985–2003.

Z analizy danych przedstawionych w poprzedniej tabeli wynika jasno, że we latach 1985–2003 bardzo zmalała liczba małżeństw zawieranych, i to niezależnie od tego, czy mówimy o mieście, czy o wsi. Jest to spadek o około 26,7 %, w tym 25,3% w mieście i 28,3% na wsi.

Liczbę z rubryki małżeństwa rozwiązane przez rozwód są bardzo złudne. Istotnie, liczby całkowite wskazują, że nastąpił spadek rozwodów o około 450 między rokiem 1985 a 2003. Jednak zauważyć należy, że liczba małżeństw zawartych spadła drastycznie, i dopiero stosunek małżeństw rozwiedzionych do zawartych jest właśnie tą informacją, która budzi niepokój. To 18,4% w roku 1985 i prawie 25% w 2003. Ważne również, aby mieć świadomość, że w roku 1991 nastąpił znaczny spadek rozwodów (z 79 tys. do 38 tys.), a od następnego roku systematycznie wzrastał. Szczegółowa analiza wskazuje, że jeszcze piętnaście lat temu stosunek małżeństw zawartych do rozwiązyanych wynosił 16%, dziś to już 25%.

*

Poznanie poglądów na temat rozwodu pozwala na dokładniejsze zrozumienie mechanizmów funkcjonowania rodziny w dzisiejszym społeczeństwie.

Moim zamierzeniem było uzyskanie informacji, jaki jest stosunek kobiet do rozwodów oraz czy są jakieś czynniki różnicujące postawy kobiet wobec rozwodów.

Aby zanalizować tak postawiony problem badawczy, sformułowałam następujące pytania badawcze:

- 1) Czy wiek badanych kobiet wpływa na ich stosunek do rozwodu?
- 2) Czy miejsce zamieszkania wpływa na postawę kobiet wobec rozwodu?
- 3) Czy wraz z wiekiem osób zmienia się ich podejście do rozwodu?
- 4) Czy dziecko w rodzinie jest przyczyną, dla której małżonkowie nie powinni się rozwodzić?
- 5) Co według respondentek może osłabić, a co wzmocnić związek?
- 6) Jakie są przyczyny, dla których badane kobiety dopuszczają możliwość rozwodu?

³ Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Ustawa z 25.02.1964 r., stan prawny na rok 2005, art. 56.

⁴ N. Sillami, *op. cit.*, s. 256.

Tabela 1. Małżeństwa zawarte i rozwiązywane w latach 1985–2003

Lata	Małżeństwa zawarte	Małżeństwa rozwiązane			Różnica między małżeństwami zawartymi i rozwiązanymi (razem przez rozwód i śmierć)	Małżeństwa istniejące w tys.
		Przez rozwód	Przez rozwód			
			Na 1000 istniejących małżeństw	Na 1000 osób		
OGÓŁEM						
1985	266816	49095	5,4	1,3	32521	9130,6
1990	255369	42436	4,6	1,1	25194	9232,8
1995	207081	38115	4,1	1,0	-10402	9222,1
1996	203641	39449	4,3	1,0	-12463	9209,6
1997	204850	42549	4,6	1,1	-11777	9197,8
1998	209430	45230	4,9	1,2	-9492	9188,3
1999	219398	42020	4,6	1,1	1,147	9189,5
2000	211150	42770	4,7	1,1	-3388	9186,1
2001	195122	45308	4,9	1,2	-17212	9168,9
2002	191935	45414	5,0	1,2	-18436	8997,3
2003	195446	48632	5,4	1,3	-17945	8979,3
MIASTA						
1985	159762	41078	7,7	1,9	14245	5342,2
1990	140976	34299	6,0	1,5	-926	5696,8
1995	120949	31336	5,6	1,3	-14473	5637,6
1996	120459	32248	5,7	1,4	-13790	5623,8
1997	121598	35043	6,2	1,5	-14757	5609,1
1998	125194	37571	6,7	1,6	-14488	5594,6
1999	131990	35523	6,4	1,5	-7488	5587,1
2000	128148	36040	6,5	1,5	-10597	5576,5
2001	118210	38209	6,9	1,6	-19975	5556,6
2002	115816	38254	6,8	1,6	-26487	5587,7
2003	118709	40876	7,4	1,7	-29437	5558,3
WIEŚ						
1985	107054	7752	2,1	0,5	18541	3789,6
1990	114393	7287	2,1	0,5	26970	3537,4
1995	86132	6011	1,7	0,4	4839	3589,7
1996	83182	6357	1,8	0,4	2171	3591,9
1997	83252	6691	1,9	0,5	3795	3595,7
1998	84236	6888	1,9	0,5	5767	3601,5
1999	87408	6425	1,8	0,4	8707	3610,2
2000	83002	6654	1,8	0,4	7285	3617,5
2001	76912	7034	1,9	0,5	2828	3620,3
2002	76119	7072	2,1	0,5	8139	3409,6
2003	76737	7669	2,2	0,5	11579	3421,2

Źródło: na podstawie badań GUS.

- 7) Jakie sytuacje i problemy, według badanych kobiet, nie usprawiedliwiają decyzji o rozwodzie?
- 8) Czy badane kobiety uważają, że rozwód ma wpływ na dzieci?

*

Za najlepszą metodę uznałam badania sondażowe, w których zastosowałam ankietę. By doprecyzować informacje, które chciałam uzyskać, postanowiłam dodatkowo wykorzystać technikę „listów do redakcji” oraz dyferencjał semantyczny.

Badaną grupę wyłoniłam metodą doboru celowego. Stanowiło ją czterdzieści kobiet podzielonych na cztery grupy ze względu na wiek i miejsce zamieszkania. Dobór ze względu na wiek dotyczył kobiet między 25 a 35 rokiem życia oraz 45 a 55. Podział taki był podyktowany tym, że właśnie między 25 a 35 rokiem życia małżonków ma miejsce najwięcej rozwodów (dane GUS, L. Kocik 2002). Drugą grupę stanowią kobiety odpowiednio dwadzieścia lat starsze w stosunku do kobiet z pierwszej grupy. Mogły one już zdobyć pewne doświadczenie życiowe, niewątpliwie wpływające na stosunek do rozwodu. Dodatkowo każdą dwudziestoosobową grupę podzieliłam na mniejsze dziesięcioosobowe. Tym razem kryterium podziału stanowiło miejsce zamieszkania. Połowa respondentek to mieszkanki Krakowa, a druga połowa mieszka w podkrakowskich wsiach nie przekraczających czterech tysięcy mieszkańców.

Wśród pytań metryczkowych umieściłam między innymi pytanie dotyczące liczby posiadanych dzieci, tabela 2 przedstawia uzyskane dane.

Tabela 2. Liczba posiadanych dzieci, a wiek i miejsce zamieszkania

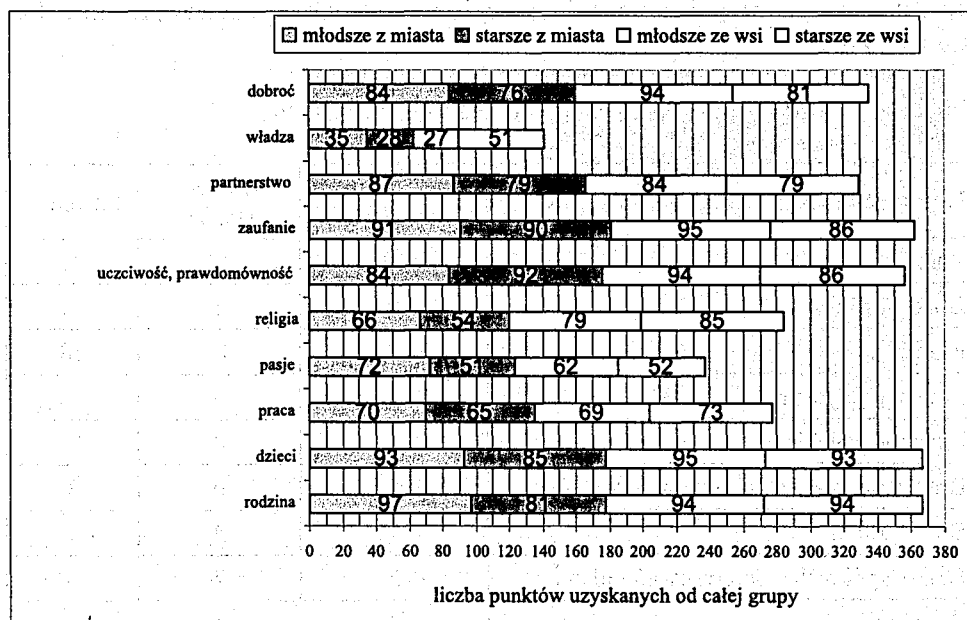
Kobiety	brak dzieci	1 dziecko	2 dzieci	3 dzieci	4 dzieci	5 i więcej
Młode z miasta	2	3	5	0	0	0
Młode ze wsi	4	4	1	1	0	0
Razem młode	6	7	6	1	0	0
Starsze z miasta	0	5	3	1	1	0
Starsze ze wsi	1	1	5	2	1	0
Razem starsze	1	6	8	3	2	0
Młode z miasta	2	3	5	0	0	0
Starsze z miasta	0	5	3	1	1	0
Razem z miasta	2	8	8	1	1	0
Młode ze wsi	4	4	1	1	0	0
Starsze ze wsi	1	1	5	2	1	0
Razem ze wsi	5	5	6	3	1	0
Razem	7	13	14	4	2	0

Źródło: badania własne.

Z przytoczonych danych wynika, że najwięcej badanych kobiet posiada jedno lub dwoje dzieci. Biorąc pod uwagę, że w badanej grupie były cztery panny, to trzy panie żyją lub żyły w związkach i nie posiadają dzieci. Na drugim biegunie są panie mające czwórkę dzieci. Są to tylko dwie kobiety z grupy kobiet starszych, w tym jedna z miasta i jedna ze wsi. Wydaje się, że można to odebrać jako sygnał, iż w niedługim czasie rozpowszechni się model dzietności typowy dla rodziny postnowoczesnej, co już widać w zachowaniach i decyzjach młodszych kobiet.

Wykres 1 skonstruowany na podstawie wyników analizy dyferencjału semantycznego, gdzie badane kobiety każdą z dziesięciu wartości miały umieścić na skali, a wybór punktowany zerem oznaczał „nieważne”, natomiast odpowiedź „najważniejsze” dawała dziesięć punktów. Maksymalna liczba punktów w grupie dziesięcioosobowej mogła wynieść sto. Każdy z czterech kolorów prezentuje liczbę, jaką uzyskiwała każda oceniana wartość w jednej z grup dzielonych ze względu na wiek i miejsce zamieszkania respondentek.

Wykres 1. Wybrane wartości w życiu respondentek – skala ważności

Źródło: badania własne.

Dane przedstawione na wykresie 1 wskazują, że rodzina na równi z posiadaniem dzieci jest uważana za najważniejszą wartość dla całej grupy respondentek. Analizując szczegółowo przedstawiony wykres, można zauważyć, że starsze kobiety z miasta bardziej niż rodzinę cenią sobie uczciwość, prawdomówność, zaufanie i posiadanie dzieci, a dopiero w następnej kolejności rodzinę. Podobne stanowisko prezentują młodsze kobiety mieszkające na wsi, gdzie posiadanie dzieci i zaufanie

w związku nieznacznie wyprzedzają w notowaniach rodzinę oraz dobroć, uczciwość i prawdomówność z tą samą liczbą punktów.

*

Wyniki badań

Poznanie postaw kobiet wobec rozwodu jest bardzo istotne dla dokładnego poznania samego zjawiska. Przeprowadzone badania wskazują, iż kobiety dają przyzwolenie na rozwód z ważnych przyczyn.

1) Czy wiek badanych kobiet wpływa na ich stosunek do rozwodu?

Z badań wynika, że wiek nie ma wpływu na postawy kobiet wobec rozwodów. Różnicuje on tylko powody, które respondentki podają jako usprawiedliwiające podjęcie decyzji o rozwodzie. W przypadku młodszych kobiet są to: zdrada, brak miłości, przemoc fizyczna i psychiczna oraz nałogi, natomiast u starszych kobiet kolejność przedstawia się następująco: zdrada, nałogi oraz szeroko rozumiana przemoc. Ilustruje to tabela 3.

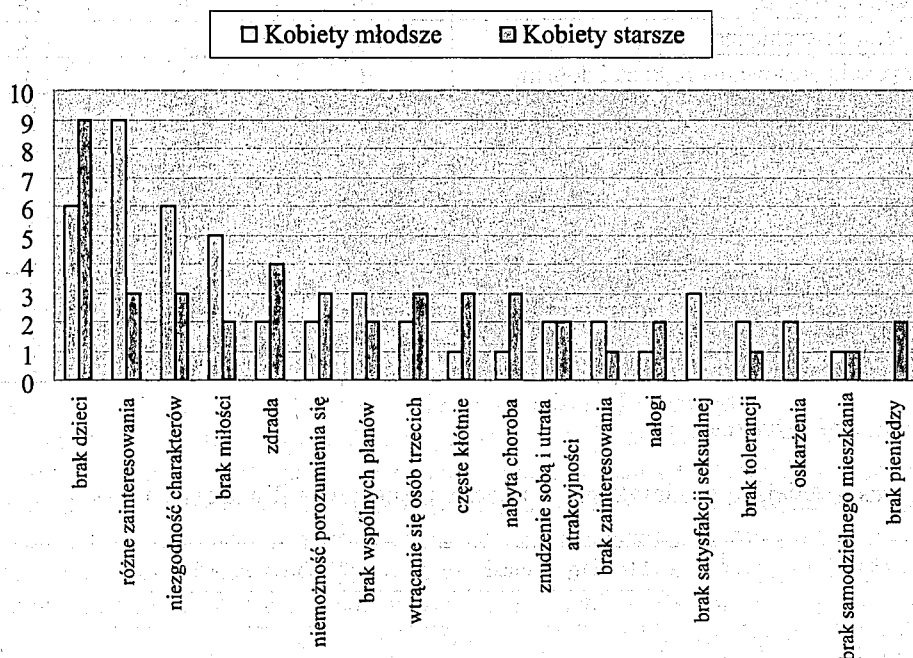
Tabela 3. Powody usprawiedliwiające rozwód według wieku

Usprawiedliwiają rozwód	Kobiety młodsze	Kobiety starsze	Razem
Zdrada	13	14	27
Brak miłości	9	5	14
Nałogi	7	11	18
Przemoc fizyczna	9	9	18
Przemoc psychiczna	8	8	16
Brak zainteresowania rodziną i domem	3	0	3
Brak zaufania	7	2	9
Brak wspólnych zainteresowań i planów	2	2	4
Kłamstwa	4	1	5
Brak dzieci	1	3	4
Tajemnice	2	0	2
Brak chęci utrzymania małżeństwa	2	1	3
Odejście partnera	2	0	2
Wulgarność, despotyzm, brak kultury	1	1	2

Źródło: badania własne.

Istnieją także konkretne powody, dla których badane kobiety nie dałyby przyzwolenia na rozpad rodziny. W młodszej grupie wymieniono: różne zainteresowania oraz brak dzieci i niezgodność charakterów. Natomiast w grupie kobiet starszych: brak dzieci i zdrada są na pierwszym miejscu wśród powodów nieusprawiedliwiających rozstania (wykres 2).

Wykres 2. Powody nieusprawiedliwiające decyzji o rozwodzie według wieku

Źródło: badania własne.

2) Czy miejsce zamieszkania wpływa na postawy kobiet wobec rozwodów?

Również miejsce zamieszkania nie powoduje zasadniczej różnicy w postawach kobiet wobec rozwodu. Tak jak poprzednim razem, tak i teraz różne są tylko przyczyny usprawiedliwiające bądź nie taką decyzję. Kobiety mieszkające w mieście dają przyzwolenie na rozwód w przypadku: zdrady, przemocy fizycznej i psychicznej i nałogów. Mieszkające na wsi wskazały na: zdradę, nałogi i brak miłości oraz przemoc (tabela 4).

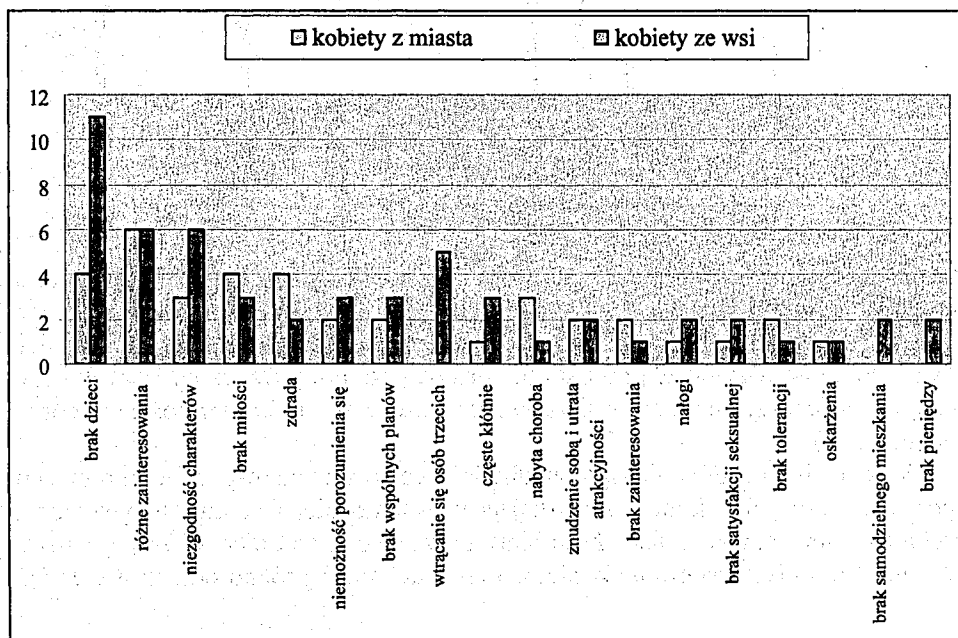
W kwestii powodów nieusprawiedliwiających rozstania respondentki prezentują podobną opinię, choć kobiety mieszkające na wsi mocniej akcentują swoje wybory. Trzeba również zauważyć fakt, że kobiety te w swych wyborach są grupą bardziej jednolitą. Natomiast wskazania kobiet z miasta są bardziej różnorodne (wykres 3).

Tabela 4. Miejsce zamieszkania, a powody usprawiedliwiające rozwód

Usprawiedliwiają rozwód	kobiety z miasta	kobiety ze wsi	Razem
Zdrada	12	15	27
Brak miłości	5	9	14
Nałogi	8	10	18
Przemoc fizyczna	10	8	18
Przemoc psychiczna	9	7	16
Brak zainteresowania rodziną i domem	2	1	3
Brak zaufania	6	3	9
Brak wspólnych zainteresowań i planów	3	1	4
Kłamstwa	3	2	5
Brak dzieci	3	1	4
Tajemnice	1	1	2
Brak chęci utrzymania małżeństwa	2	1	3
Odejście partnera	1	1	2
Wulgarność, despotyzm, brak kultury	1	1	2

Źródło: badania własne.

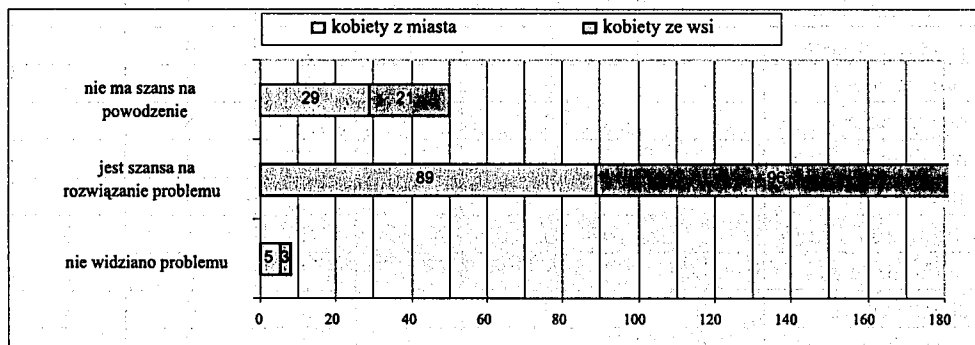
Wykres 3. Miejsce zamieszkania a powody nieusprawiedliwiające rozvodu

Źródło: badania własne.

Miejsce zamieszkania determinuje chęć lub potrzebę ratowania związku. Odpowiedź „nie ma szans na powodzenie” częściej wskazywały kobiety mieszkające w mieście, kobiety mieszkające na wsi częściej opowiadały się za próbą podjęcia działań, by ratować związek (wykres 4).

Wykres 4. Miejsce zamieszkania a tendencja do rozwiązywania problemów

Źródło: badania własne.

3) Czy wraz z wiekiem osób zmienia się ich podejście do rozwodu?

Według uzyskanych z ankiety danych, dziewięć z dwudziestu respondentek nie zmieniło zdania na temat rozwodów. Cztery kolejne odpowiedziały, że nie pamiętają, a siedem, że tak, nastąpiła zmiana (brak jednak odpowiedzi na pytanie: Jaka to zmiana?). Nie rozstrzyga jednoznacznie o trwałości omawianej postawy u wszystkich badanych. Można jednak wyciągnąć wniosek, że czternaście z badanych kobiet ma od dłuższego czasu wyrobiony stosunek do zagadnienia rozwodu.

4) Czy obecność dziecka w rodzinie jest przyczyną, dla której małżonkowie nie powinni się rozwodzić?

Respondentki postrzegają dziecko w rodzinie jako ważny element wzmacniający więź małżeńską. Mają również świadomość, jaki wpływ ma rozwód na życie dziecka, tak aktualne, jak i przyszłe.

W przypadku postaw wobec rozwodu istotne są komponenty: intelektualny i uczuciowo-motywacyjny. Na uczuciowy nie mamy wielkiego wpływu, kierują nami emocje i uczucia w danej chwili. Jednak intelektualny można kształtować. Badane kobiety mają świadomość zagrożeń związanych z rozwodem.

Według respondentek dziecko jest przyczyną, dla której (z wyłączeniem sytuacji bardzo skrajnych, typu przemoc, zaniedbanie) małżonkowie nie powinni się rozstawać. Tabela 5 przedstawia odpowiedzi na pytanie o wpływ posiadania dziecka na trwałość związku.

Konsekwentnie respondentki uznały, iż posiadanie dzieci jest bardzo ważne dla trwałości związku. Wypowiedziało się tak 90% badanych, w tym odpowiedzi „ważne” było 10, a bardzo ważne – 17, najważniejsze – 9.

Tabela 5. Posiadanie dziecka a trwałość małżeństwa

Kobiety	nie jest ważne	ma niewiel- kie znaczenie	dość ważne	ważne	bardzo ważne	najważ- niejsze
młodsze z miasta	0	0	2	2	3	3
młodsze ze wsi	0	0	1	2	6	1
razem młodsze	0	0	3	4	9	4
starsze z miasta	1	0	0	3	4	2
starsze ze wsi	0	0	0	3	4	3
razem starsze	1	0	0	6	8	5
młodsze z miasta	0	0	2	2	3	3
starsze z miasta	1	0	0	3	4	2
razem z miasta	1	0	2	5	7	5
młodsze ze wsi	0	0	1	2	6	1
starsze ze wsi	0	0	0	3	4	3
razem ze wsi	0	0	1	5	10	4
Razem	1	0	3	10	17	9

Źródło: badania własne.

5) Co według respondentek może osłabić, a co wzmocnić związek?

W opinii badanej grupy na trwałość małżeństwa największy wpływ mają: miłość (20%), zaufanie (19%), posiadanie dzieci (16%), zaangażowanie obojga partnerów w dobro związku (15%), satysfakcja seksualna (10%), partnerstwo w obowiązkach domowych (9%) i religia (7%).

Najczęściej wymienianymi czynnikami osłabiającymi związek są: zdrada (18%), brak miłości (17%), brak zaufania (16%), nałogi (12%), brak dzieci (8%) oraz brak zainteresowania drugą osobą i wtrącanie się osób trzecich (po 6%).

6) Jakie są przyczyny, dla których badane kobiety dopuszczają możliwość rozvodu?

Z analizy zebranych danych wynika, że powodami usprawiedliwiającymi rozstanie najczęściej są: zdrada (27 wyborów), nałogi (18 wyborów), przemoc fizyczna (18 wyborów), przemoc psychiczna (16 wyborów), brak miłości (14 wyborów).

7) Jakie sytuacje i problemy, według badanych kobiet, nie usprawiedliwiają decyzji o rozwodzie?

Zebrane dane wskazują, że o rozwodzie między innymi nie może decydować: brak dzieci (15 wyborów), różne zainteresowania (12 wyborów), niezgodność charakterów (9 wyborów), brak miłości (7 wyborów), zdrada (6 wyborów).

8) Czy rozwód ma wpływ na dzieci?

Respondentki mają świadomość wpływu rozwodu na dziecko. Zapytane, czy wiedzą, co czują wtedy dzieci, najczęściej odpowiadały: bardzo to przeżywają (36 wyborów), jest im ciężko (30 wyborów), obwiniają się (25 wyborów).

Trzydzieści dwie z czterdziestu badanych (80%) odpowiedziały, że sytuacja dziecka po rozwodzie zmieni się (na jego niekorzyść), dwadzieścia sześć (65%) ma świadomość, iż fakt ten będzie miał wpływ na dalsze życie dziecka.

*

Analiza zebranego materiału pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

- małżeństwo dla badanej grupy jest wartością,
- są przyczyny, które według respondentek osłabiają związek, mogą tym samym doprowadzić do jego rozpadu (nimi respondentki usprawiedliwiają podjęcie decyzji o rozwodzie),
- badane kobiety wykazały dużą świadomość wpływu rozwodu na sytuację dziecka,
- ani wiek, ani miejsce zamieszkania nie wpłynęły na postawy badanych wobec rozwodu, kobiety wskazywały natomiast różne przyczyny, dla których dałyby przyzwolenie na rozwód.

Badane kobiety mają świadomość konsekwencji, jakie niesie ze sobą rozwód. To wskazuje na wagę komponentu poznawczego ich postawy. Bezsprzecznie osoby, które cechuje duża świadomość tego, co wpływa na związek (jego wzmocnienie lub osłabienie) i które zdają sobie sprawę z tego, że konsekwencje rozpadu rodziny odczuwają wszyscy jej członkowie (a szczególnie dzieci), będą podchodziły rozważniej do wszelkich konfliktów w związku małżeńskim. Nierozwiązany konflikt prowadzi do kryzysu, a ten może skutkować rozpadem małżeństwa lub rodziny. Ważna jest w tym kontekście świadomość, że konflikty są wpisane w związek dwojga ludzi. Jeśli tę świadomość wesprzemy działaniem na rzecz wspólnego dobra, mamy szansę na rozwiązanie sytuacji kryzysowej. Taka praca może doprowadzić do wzmocnienia, a nawet wzbogacenia związku o nowe umiejętności i doświadczenia. W konsekwencji alarmujące statystyki rozwodowe mogłyby zacząć maleć.

Bibliografia

- Adamski F. (2004), *Czy rodzina ma przyszłość?*, [w:] *Państwo i społeczeństwo w XXI wieku*, red. M. Leśniak, KSW, Kraków.
- Doniec R. (2001), *Rodzina wielkiego miasta*, WUJ, Kraków.
- Jan Paweł II (2005), *List do rodzin*, Zakłady Graficzne im. KEN, Bydgoszcz.
- Kocik L. (2002), *Wzory małżeństwa i rodziny*, KSW, Kraków.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Ustawa z dnia 25.02.1964 r., stan prawny na rok 2005.
- Kryczka P. (1999), *Rozwód w opinii społecznej – kierunki zmian*, [w:] *Rodzina współczesna*, red. M. Ziemska, UW, Warszawa.

- Rosen M. D. (1999), *Czy to małżeństwo można uratować?*, Bertelsmann Media, Warszawa.
- Rosset E. (1986), *Rozwody*, PWE, Warszawa.
- Sillami N. (1994), *Słownik psychologii*, Książnica, Katowice.
- Warzywoda-Kruszyńska W., Krzyszkowski J. (2001), *Przemiany składu rodziny oraz wzorców dziecięcości i wzorców zatrudnienia w Polsce na tle Unii Europejskiej*, [w:] *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, red. Z. Tyszka, UAM, Poznań.